

MAQOM XONANDALIGIDA AKADEMIK TA'LIM VA AN'ANAVIY USTOZ-SHOGIRD MAKTABI UYG'UNLIGI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.003>

Xushnud Ismatov
xushnudismatov70@gmail.com
Yunus Rajabi nomidagi O'zMMSI

Annotatsiya: Ushbu maqolada maqom xonandaligida akademik ta'lim va an'anaviy ustoz-shogird maktabi uyg'unligi masalasi ilmiy-nazariy va ijrochilik-amaliy nuqtai nazardan tadqiq etiladi. Tadqiqotda Shashmaqom ashula bo'limi, maqom xonandaligi maktablari, parda-usul tafakkuri, badiiy talqin, og'zaki an'ana va zamonaviy ta'lim jarayonlari o'zaro bog'liq hodisa sifatida ko'rib chiqildi. Maqolaning metodologik asosini tarixiy-tipologik tahlil, qiyosiy yondashuv, manbahunoslik kuzatuv hamda ijro jarayonini badiiy-estetik talqin qilish tamoyillari tashkil etadi. Akademik ta'lim va ustoz-shogird maktabi uyg'unligi maqom xonandasini nazariy bilim, ijro malakasi, manbahunoslik saviyasi va badiiy-axloqiy mas'uliyat bilan tarbiyalashning eng samarali modelidir. Tahlil davomida maqom xonandaligining faqat ovoz texnikasi emas, balki she'riy matnni anglash, usulni his etish, avj va tushirim mantiqini idrok qilish, ustoz an'anasini ijodiy davom ettirish bilan bog'liq murakkab san'at ekani asoslandi. Natijalar maqom xonandaligi ta'limi, ijrochilik amaliyoti, repertuar tanlash, metodik kuzatuv va ilmiy tahlil uchun barqaror nazariy asos yaratadi. Maqola xulosalari milliy ijro merosini asrash, zamonaviy sahna talqinini baholash va yosh xonandalar mahoratini rivojlantirishga qaratilgan. Shu jihatdan tadqiqot mavzuning nazariy va amaliy dolzarbligini asoslaydi.

Kalit so'zlar: akademik ta'lim, ustoz-shogird, maqom pedagogikasi, kompetensiya, metodika, ijro amaliyoti, Shashmaqom.

THE HARMONY OF ACADEMIC EDUCATION AND THE TRADITIONAL "USTOZ-SHOGIRD" SCHOOL IN MAQOM SINGING

Xushnud Ismatov
xushnudismatov70@gmail.com
Yunus Rajabi Institute of Uzbek National Musical Art

Abstract: This article examines a relevant issue of maqom vocal art from scientific, theoretical, and performance-oriented perspectives. The study focuses on the vocal section of Shashmaqom, schools of maqom singing, modal and rhythmic

thinking, artistic interpretation, oral tradition, and contemporary music education as interconnected phenomena. The methodological basis includes historical-typological analysis, comparative observation, source criticism, and aesthetic interpretation of performance practice. The analysis substantiates that maqom singing is not merely a set of vocal techniques, but a complex art involving the comprehension of poetic text, the perception of *usul*, the logic of climax and resolution, and the creative continuation of the master's tradition. The findings may be applied in maqom vocal pedagogy, performance practice, repertoire selection, methodological observation, and further musicological research. The article emphasizes the need to preserve national schools while developing responsible contemporary interpretation and scholarly reflection. Thus, the study clarifies the theoretical and practical relevance of the selected topic.

Keywords: academic education, master-apprentice, maqom pedagogy, competence, methodology, performance practice, Shashmaqom

Kirish. Maqom xonandaligini bugungi oliy va o'rta maxsus ta'lim tizimida o'qitish masalasi an'anaviy ustoz-shogird maktabi bilan akademik metodikaning uyg'unlashuvini talab qiladi. Maqomning og'zaki an'anaga tayanishi, nozik parda-harakatlar, qochirim va nola kabi yozuvda to'liq aks etmaydigan jihatlar ustoz tajribasini zarur qiladi. Ayni vaqtda zamonaviy ta'lim nazariy fanlar, manbashunoslik, nota savodi, audio tahlil, sahna madaniyati, pedagogika va ilmiy tadqiqot ko'nikmalarini ham talab etadi. Shu sababli maqom xonandasini tayyorlashda ikki tizimni qarama-qarshi qo'yish emas, ularni metodik jihatdan birlashtirish dolzarbdir. Akademik ta'lim maqom xonandasiga tizimli bilim beradi. Talaba maqomlarning tarixiy shakllanishi, Buxoro Shashmaqomi, Xorazm maqomlari, Farg'ona-Toshkent maqom yo'llari, parda tizimi, *usul*, shakl va janr xususiyatlarini o'rganadi. Abdullayev Shashmaqom Buzruk, Rost, Navo, Dugoh, Segoh va Iroq maqomlaridan iborat bo'lib, har bir maqom Mushkilot va Nasr bo'limlariga ega ekanini ko'rsatadi [2, 62-b.]. Bunday nazariy bilim xonandaga ijro qilayotgan asarining ichki tuzilishini anglash imkonini beradi.

Ustoz-shogird maktabi esa ijroning jonli sirlarini o'rgatadi. Ustoz talabaning ovoz tabiatini eshitadi, unga mos repertuar tanlaydi, nafas joylarini belgilaydi, talaffuzdagi nuqsonlarni tuzatadi, avjda ovozni asrashni ko'rsatadi. Akademik auditoriyada ko'p narsa tushuntiriladi; ustoz oldida esa ko'rsatiladi, takrorlanadi, eshitiladi va ichki sezgi orqali o'zlashtiriladi. Maqomning nozikligi aynan shu ko'rsatiladigan bilimda jamlangan.

Metodologik yondashuv va nazariy asoslar. Metodik uyg'unlik uchun o'quv jarayoni bosqichma-bosqich tashkil etilishi lozim. Birinchi bosqichda talaba eshitish madaniyatini rivojlantiradi: ustozlar ijrosini tinglaydi, parda barqarorligini mashq

qiladi, usulni doira bilan his etadi. Ikkinchi bosqichda u kichik ashula yo'llari va taronalarni o'rganadi. Uchinchi bosqichda yirik sho'balarga o'tadi, daromad-miyonxat-avj-tushirim bog'lanishini tahlil qiladi. To'rtinchi bosqichda ijodiy talqin, sahna chiqishi va ilmiy izoh berish ko'nikmasi shakllanadi.

Akademik tizimda baholash mezonlari aniq bo'lishi kerak. Maqom xonandasining muvaffaqiyati faqat ovoz balandligi bilan o'lchanmaydi. Baholashda parda tozaligi, usul barqarorligi, she'riy matn talaffuzi, nafas taqsimoti, bezaklarning me'yori, avjning mantiqiy qurilishi, sahna madaniyati, manbalar bilan ishlash va repertuarni ilmiy tushuntirish qobiliyati hisobga olinishi zarur. Bunday mezonlar ustoz-shogird tajribasini akademik standartga aylantiradi.

Tahlil va muhokama. Prezident qarorida ta'lim muassasalariga mohir maqomchi san'atkorlarni birlashtirish va shu asosda ustoz-shogird maktablarini tashkil etish vazifasi belgilangan [9]. Bu band akademik ta'lim va an'anaviy maktabning integratsiyasini davlat darajasida qo'llab-quvvatlaydi. Demak, maqom pedagogikasida amaliy ustoz, nazariy fan o'qituvchisi va ilmiy rahbar o'zaro hamkorlikda ishlashi maqsadga muvofiqdir.

Raqamli texnologiyalar ham uyg'unlikni kuchaytiradi. Audio va video yozuvlar talabaning ijrosini tahlil qilish, ustozlar talqinini solishtirish, qiyin avjlarni sekinlashtirib o'rganish, repertuar arxivini yaratish imkonini beradi. Biroq texnologiya ustozning o'rini bosa olmaydi; u faqat kuzatuv va mustahkamlash vositasidir. Chunki maqomdagi parda sezgisi, nola va qochirim ko'pincha yuzma-yuz ijro muhitida, ustozning bevosita tuzatishi orqali aniq shakllanadi.

Akademik ta'lim va ustoz-shogird maktabi uyg'unligi maqom xonandaligida kompetensiyaviy model yaratadi. Bu modelda talaba to'rt yo'nalishda rivojlanadi: nazariy bilim, amaliy ijro, manbashunoslik saviyasi va badiiy-axloqiy mas'uliyat. Nazariya ijroni ongli qiladi; ustoz tajribasi nazariyani tovushga aylantiradi; manbalar bilan ishlash tarixiy xotirani mustahkamlaydi; badiiy-axloqiy mas'uliyat esa xonandani milliy meros vakili sifatida tarbiyalaydi.

Ilmiy-amaliy tavsiyalar. Akademik ta'lim va ustoz-shogird maktabi uyg'unligini kuchaytirish uchun o'quv rejalari nazariy fanlar, individual ijro mashg'ulotlari va amaliy sahna tajribasini bir-biri bilan bog'liq holda tashkil etishi zarur. Talaba maqom tarixini alohida, ijroni alohida, she'riyatni alohida emas, balki yagona badiiy tizim sifatida o'zlashtirganda kasbiy kompetensiya shakllanadi.

Baholash mezonlarida parda aniqligi, usul barqarorligi, nafas taqsimoti, matn talaffuzi, avj mantiqi, bezak me'yori va manbalar bilan ishlash qobiliyati birgalikda hisobga olinishi kerak. Bu mezonlar akademik ta'limni formal nazoratdan chiqarib, ustoz-shogird tajribasini ilmiy asoslangan metodik tizimga aylantiradi.

Raqamli texnologiyalar, audioarxivlar va videodarslar o'quv jarayonida yordamchi vosita sifatida qo'llanishi mumkin. Ammo maqom xonandaligidagi eng

nozik jihatlar - eshitish sezgisi, nola tabiiyligi, qochirimning parda markazi va badiiy vazminlik - bevosita ustoz nazorati orqali takomillashadi. Shu sababli zamonaviy ta'lim modeli texnologik qulaylik va jonli ustozlik muhitini birlashtirishi lozim.

Xulosa. Maqom xonandasini tayyorlashda akademik ta'lim va ustoz-shogird maktabini qarama-qarshi qo'yish ilmiy jihatdan asosli emas. Nazariy fanlar maqomning tarixiy, shakliy va manbashunoslik asoslarini tushuntirsa, ustoz tajribasi ijroning jonli sirlarini shakllantiradi. O'quv jarayonida parda, usul, matn, avj, bezak, sahna madaniyati va manbalar bilan ishlash bo'yicha aniq baholash mezonlari zarur. Raqamli texnologiyalar ta'limni boyitadi, biroq maqom xonandaligidagi eshitish va badiiy sezgi bevosita ustoz nazorati bilan mukammallashadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Abdullayev R. An'anaviy o'zbek musiqasi asoslari. Darslik. - Toshkent: Miron-Art-Design, 2023.
2. Abdullayev R.S. O'zbek mumtoz musiqasi. O'quv qo'llanma. - Toshkent: Yangi nashr, 2008.
3. Ibrohimov O. Maqom asoslari. Darslik. - Toshkent: Donishmand ziyosi, 2023.
4. Rajabov I. Maqomlar. - Toshkent: San'at, 2006.
5. Rajabiy Y. O'zbek maqomlari. Shashmaqom. - Toshkent, 2007.
6. Ergasheva Ch. O'zbek mumtoz musiqasida nazira an'analari. - Toshkent: Musiq, 2022.
7. Marjona, T. (2026). FARG 'ONA-TOSHKENT MAQOM CHOLG 'U YO 'LLARI VA ULARNING O 'ZBEK MAQOM SAN'ATI TIZIMIDAGI O 'RNI. ORIENTAL ART AND CULTURE, 7(02), 160-166.
8. Axmadovna, U. M., & Qizi, T. M. R. (2024). DISTRIBUTION OF THE WORK OF UZBEK FEMALE MAKOM PERFORMERS IN SOCIAL NETWORKS. European Journal of Arts, (3), 56-59.
9. Тошева, М. Р. К. (2019). Традиции наставничества в традиционной музыке Узбекистана. Проблемы современной науки и образования, (2 (135)), 93-95.
10. Akmalov, D. R. (2023). CHANG CHOLG 'USINING BUGUNGACHA BO 'LGAN TAKOMILLASHUV BOSQICHLARI. Oriental Art and Culture, 4(3), 98-101.
11. Akmalov, D. R. (2022). OLIY MUSIQA TA'LIMI MUASSASALARIDA MAKTAB REPERTUARINI O'RGANISH MASALALARI. Oriental Art and Culture, 3(2), 607-611.
12. Akmalov, D. (2025). Musiqa va psixologiya: Music and psychology. Journal of national culture, 1(6), 43-52.

13. Dilshod o'g'li, N. S. (2024). DOIRA-IJROCHILIK SAN'ATI VA RIVOJLANISH AN'ANALARI. PEDAGOGIK ISLOHOTLAR VA ULARNING YECHIMLARI, 6(2), 280-282.
14. Djuraev, A. (2025). THE MUSICAL AND TERMINOLOGICAL ROLE OF THE UD IN UZBEK TRADITIONAL MUSIC: A CASE STUDY OF MAQOM ART. World Bulletin of Education and Learning, 1(03), 340-345.
15. Abdullayev, L. (2025). THEORETICAL APPROACHES TO FORMING A VOCALIST'S REPERTOIRE IN UZBEK MAQOM PERFORMANCE: A CASE STUDY OF UZBEKISTAN. World Bulletin of Education and Learning, 1(03), 346-352.
16. Abdullaev, L. T. (2023). MAXMUDJON TOJIBOYEVNING PEDAGOGIK FAOLIYATIDA "USTOZSHOGIRD" TIZIMI USLUBLARI. Oriental Art and Culture, 4(2), 633-636.
17. Tolipovich, A. L. (2022). XONANDALIK OVOZLARINING MAQOMOTDA TUTGAN O'RNI VA AHAMIYATI. Oriental Art and Culture, 3(1), 358-363.
18. Rustamov, I. (2026). MUSIQIY TA'LIMDA USTOZ-SHOGIRD MUNOSABATINING PEDAGOGIK VA IJROCHILIK AHAMIYATI. Central Asian Journal of Education and Innovation, 5(1-2), 92-94.
19. Maxamadaliyevich, U. S. (2025). CHANG CHOLG 'USI VA UNING IJRO QONUNI. Advanced methods of ensuring the quality of education: problems and solutions, 2(11), 96-98.
20. Maxamadaliyevich, U. S. (2024). CHANG MUSIQIY CHOLG 'USINI O'RGANISHNING DIDAKTIK IMKONIYATLARI. Eurasian Journal of Social Sciences, Philosophy and Culture, 4(8), 20-25.
21. Abduganevich, A. F. (2024). IMPORTANCE OF RUBAB IN CULTURE AND ART. IMRAS, 7(10), 70-71.
22. Абдуазимов, Ф. (2023). ЧОЛГУ ИЖРОЧИЛИНИ ЎҚИТИШ БЎЙИЧА ИЛМИЙ-ИЖОДИЙ ЁНДАШУВЛАР. Oriental Art and Culture, 4(2), 510-514.
23. Suyunova, Z. (2025). SHASHMAQOM ROST TURKUMINING ICHKI TUZILISHIDA USHSHOQ NAMUDLARINING O'RNI. Oriental Art and Culture, 6(5), 264-270.
24. Суюнова, З. (2023). МУСИҚА ТАРБИЯСИДА ЯНГИ МЕТОД ВА ВОСИТАЛАР ИЗЛАШ "УСТОЗ-ШОГИРД" ФАОЛИЯТИ МИСОЛИДА. Oriental Art and Culture, 4(2), 564-569.
25. Rajabovna, S. Z. (2025). XONANDALIKDA SHE'RIYAT VA MUSIQA UYG 'UNLIGI: BADIY TAHLIL. Continuing education: international experience, innovation, and transformation, 1(1), 7-8.

26. Суюнова, З. (2022). ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ АРТИСТИ БЕРТА ДАВИДОВАНИ ХОТИРЛАБ. Oriental Art and Culture, 3(1), 497-502.
27. Sohiba, A. (2024). MAQOM IJROCHILIGINING ZAMONAVIY RIVOJLANISHI. Ensuring the integration of science and education on the basis of innovative technologies., 1(3), 96-98.
28. Ismatov, X. (2025). О ‘ZBEK VOKAL MEROSIDA “KATTA ASHULA” NING O ‘RNI VA RIVOJI. Oriental Art and Culture, 6(5), 187-191.